

ПРОФЕСИОНАЛНА КОМПЕТЕНТНОСТ ВАСПИТАЧА – УСЛОВ КВАЛИТЕТНОГ ПРЕДШКОЛСКОГ ВАСПИТАЊА

PROFESSIONAL COMPETENCY OF TEACHERS – CONDITION FOR QUALITY NURSERY EDUCATION

Борислав Станојловић

Резиме: У овом раду извршена је критичка анализа ефикасности постојећег система и праксе образовања васпитача и на бази тога предложени правци даљег његовог развоја и унапређивања. Указано је и на неке битније претпоставке квалитетнијег и ефикаснијег оспособљавања васпитача, као што су: усаглашеност наставног плана и програма са професионалним улогама васпитача; организација наставног рада и професионална педагошка пракса, селекција кандидата за васпитачки позив, итд.

Кључне речи: квалитет образовање васпитача, професионалне улоге и компетенције, предшколско васпитање

Abstract: This paper presents critical analysis of present system efficiency and practice in education of teachers and on the basis of that it proposes further ways of its development and improvement. It is also pointed out on some important assumptions for more quality and more efficient education of teachers, such as: adjustment of curricula with professional roles of teachers; organisation of teaching work and professional pedagogic practice, selection of candidates for teaching mission, etc.

Key words: quality of teachers' education, professional roles and competencies, nursery education.

Увод

Питање квалитетног оспособљавања васпитача као услова успешног функционисања предшколског васпитања разматрано је на бројним стручно-научним скуповима у протеклом периоду. У садашње време када се у први план поставља питање квалитета васпитно-образовног рада са децом предшколског узраста, као приоритетно се поставља питање повећања нивоа професионалних компетенција васпитача (поседовање знања, вештина, вредносних ставова и способности) као битног чиниоца квалитетног предшколског васпитања.

Наглашавање потребе квалитетног и ефикасног оспособљавања

васпитача, као једног од кључних фактора квалитета предшколског васпитања и образовања, условљено је чињеницом да се у предшколском васпитању постављају основе за психофизички, социо-емоционални, интелектуални и говорни развој детета, за његово даље образовање и укључивање у живот. Према тврдњама многих научника, могућности деловања на дечији развој у предшколском периоду знатно су веће него у каснијим периодима. То истовремено јасно указује на изузетан значај професионалне оспособљености васпитача као битног чиниоца у стварању услова за развој личности детета (стварање структуриране, стимулативне, добро организоване средине за развој и учење детета). Пропусти у васпитно-образовном раду са децом овог узраста могу бити значајна препрека за даљи укупан развој, учење и успех деце у току школовања.

То је био и један од битнијих разлога опредељења за продужавање времена образовања васпитача на три, односно четири године. Треба нагласити да продужавањем времена образовања васпитача и подизањем на високошколски ниво неће само по себи обезбедити потребну професионалну компетентност васпитача за квалитетније и ефикасније остваривање њихових професионалних улога, посебно у погледу унапређивања квалитета предшколског васпитања и образовања, уколико се не обезбеде и друге битне претпоставке за њихово квалитетно оспособљавање и стално професионално усавршавање. У свему томе посебно истичемо **критичко сагледавање** квалитета и ефикасности постојећег система и праксе образовања васпитача, као полазне основе за његово побољшање, које заузима најприоритетније место. Ово, тим пре, ако имамо у виду чињеницу да су по новом високошколском систему образоване прве генерације васпитача, па се може рећи да је право време и прилика за **критичко сагледавање** заснованости одређених решења у конципирању наставног плана и програма (избор наставних предмета и садржаја) и његове усклађености са актуелним професионалним улогама васпитача, као и програмима и организацијом васпитно-образовног рада са децом предшколског узраста.

У оквиру ове анализе посебно би било занимљиво сагледати **новине** у садржајима и пракси васпитача које су **израз специфичности васпитачке струке** и њихов допринос у јачању и развијању професионалне компетентности васпитача.

Наравно, уз све ово, посебну пажњу заслужује **анализа квалитета и ефикасности наставних облика рада са студентима** – будућим васпитачима (настава, вежбе, професионална педагошка пракса, оцењивање и вредновање процеса и резултата рада студената и наставника, семинарска вежбања, консултативна настава, менторски

рад наставника), као кључног фактора квалитетног и ефикасног оспособљавања будућих васпитача и јачања њихових професионалних компетенција за остваривање професионалних улога.

Очекујемо да овако постављено сагледавање квалитета и ефикасности постојећег система и праксе оспособљавања васпитача може бити солидна основа за утврђивање могућих праваца даљег развоја система образовања васпитача, а тиме и побољшања његовог квалитета и ефикасности.

Критички осврт на систем и праксу образовања васпитача

Васпитачи у Србији школују се на високим струковним школама за образовање васпитача у трајању од три године и учитељским, односно педагошким факултетима, у трајању од четири године, и то путем наставног рада са вежбама и професионалне педагошко-методичке праксе у вртићима.

Овом приликом, без шире и дубље анализе, указаћемо само на неке **слабости** које су се испољиле у систему и пракси образовања васпитача, и то:

- у конципирању постојећег **наставног плана и програма, односно избору наставних предмета и садржаја, приступало се без довољно јасног концепта каквог васпитача желимо**, које су његове улоге и које професионалне компетенције треба да развијемо у остваривању тих улога. Присутна је тенденција *пренаглашеног уважавања стручне компоненте и персоналних фактора* (обезбеђење радног места односно фонда часова на штету стручно-педагошких критеријума што, наравно, штетно делује на квалитет оспособљавања васпитача). То је, вероватно, имало и одређеног утицаја на неоправдане разлике у структури наставних планова за образовање васпитача између појединих високошколских институција и отежавало хоризонталну и вертикалну покретљивост у образовању овога кадра, а што је у супротности са променама које се чине у високошколском образовању код нас и у пракси многих земаља европске заједнице. На поменуте слабости у конципирању и изради наставних планова и програма често се указује и у стручној литератури (Зборник Српске академије образовања, 2009). Међу слабостима примећена је присутност традиционалног приступа у конципирању наставног плана и програма по угледу на наставне дисциплине, а не целовитом приступу детету као активном бићу које подразумева да се васпитно-образовни рад са децом организује кроз систем активности у складу са аспектима развоја личности детета;

- **наставни рад са студентима** најчешће се организује у виду *ex cathedra* са великим бројем студената у којој је улога наставника, углавном, сведена на преношење знања и вештина студентима – будућим васпитачима, а улога студената на пасивно слушање и усвајање наставних садржаја без њиховог активног учешћа у наставном процесу. Оваква организација наставног рада не ствара услове за неопходну комуникацију и интеракцију између наставника и студената и студената међусобно, а тиме и заснивање наставе на активним методама и облицима рада, различитим изворима сазнања, самосталном истраживачком раду и радионичком приступу у практичном оспособљавању као значајној претпоставци за јачање и развијање професионалне компетентности васпитача. Наведеним недостацима у организацији наставе могу се додати и пропусти који се односе на недоследну примену наставног програма, оцењивање и евалуацију процеса и резултата рада студената (претежна примена писмених контролних задатака, без континуираног увида у процес и резултате рада студената, а тиме и неопходног упознавања личности студената) и наставног рада;

- **професионална педагошко-методичка пракса**, као значајан облик практичног оспособљавања васпитача, још увек није добила значај и сврху којој треба да служи, а што се најбоље може видети из чињенице да није на адекватан начин решено питање *вртића–вежбаоница* за практично оспособљавање будућих васпитача (дидактичко-техничка опремљеност, избор и статус васпитача – ментора задужених за пружање помоћи студентима у припремању практичних активности, праћењу реализације, анализи и заједничким опажањима и евалуацији реализованих активности студената). Присутне су и одређене *слабости у процесу организације и реализације педагошко-методичке праксе* студената у вртићима, као што су: претежно угледање на васпитно-образовне поступке васпитача–ментора, без критичког и креативног размишљања о одређеним васпитно-образовним поступцима и њиховом повезивању са теоретским знањима и стваралачким приступом у примени стечених теоријских знања у непосредној васпитно-образовној пракси. Такође је и посебно изражен проблем великог броја студената у групама за практичне вежбе, које се организују у вртићима из методика и других наставних области.

Наведеним слабостима могуће је додати и следеће: проблем обезбеђења одговарајућег наставног кадра, слабости у изради уџбеника и друге стручне литературе, праћењу и вредновању процеса и резултата рада студената и наставника, неадекватан систем школске селекције при упису на студије (на пријемним испитима не

сагледавају се и особине личности значајне за позив васпитача).О многим од наведених слабости, расправљано је и у стручној литератури.

Када говори о недостацима образовања васпитача, Е. Каменов, с правом наводи: *"Не базирајући се на хиперпродукцију кадрова, неки учитељски факултети су отворили одсеке за васпитаче, уписали студенте и започели са доквалификацијом постојећег васпитачког кадра. Из њихових наставних планова и програма су избачени многи садржаји који су израз специфичности васпитачке струке, а звања стечена за предмете потребне учитељима третирана су као звања за предмете потребне васпитачима..."* (Каменов 2006:43). Поменути аутор даље каже: *"У неким високим школама за васпитаче уместо методике уводи се дидактика (дисциплина која се бави наставом) а настава не треба да буде у вртићима, уводе се наставне методе чак и школска терминологија".*(Каменов 2009: 994).

Указивање на неке од слабости у постојећем систему и пракси образовања васпитача од којих су неке присутне и из ранијих периода и на којима се задржавала наша пажња на стручно-научним скуповима на којима је разматрана ова проблематика, ни у ком случају не значи занемаривање онога што се у досадашњој пракси образовања васпитача показало и изградило као позитивно и ефикасно и које би требало даље надограђивати и усавршавати, већ користити као позитивну полазну основу у конципирању система и праксе образовања васпитача.

Намера је, дакле, да се скрене пажња само на неке слабости које су се испољиле у постојећој пракси високошколског образовања васпитача и укаже на потребу њиховог потпунијег сагледавања као полазне основе за утврђивање могућих праваца даљег развоја система образовања васпитача с циљем побољшања њихове професионалне компетентности као кључног услова побољшања квалитета предшколског васпитања.

Могуће претпоставке побољшања квалитета и ефикасности оспособљавања васпитача

Полазећи од чињенице да савремено конципиран наставни план и програм представља једну од битних претпоставки за успешно професионално припремање и оспособљавање васпитача, указаћемо само на неке битне одреднице које би требало да чине **полазне основе у конципирању, односно изменама и допунама наставног плана и програма**, као што су:

- утврђене улоге васпитача у раду са децом предшколског узраста и јасно дефинисане неопходне професионалне компетенције за успешно остваривање тих улога;
- био-психолошке карактеристике и потребе деце предшколског узраста и рад са децом са посебним потребама;
- утврђени облици и програми васпитно-образовног рада са децом предшколског узраста укључујући и рад у припремним одељењима основне школе;
- позитивна искуства у образовању васпитача код нас, земљама у окружењу и Европској унији (савремени трендови у образовању васпитача), научна достигнућа у области предшколског васпитања и образовања.

Уважавањем наведених одредница као полазних основа у избору и структурирању наставних предмета и садржаја стварају се услови да наставни план и програм буде растерећен од непотребних теоријских садржаја, а образовање васпитача буде рационалније и у функцији повећања професионалне компетентности васпитача као битне претпоставке за успешно остваривање њихових актуелних професионалних улога, циљева и задатака предшколског васпитања и образовања.

Наведене одреднице могу представљати и значајне елементе у процењивању квалитета и ефикасности наставног плана и програма у припремању будућих васпитача (колико су у функцији остваривања њихових професионалних улога и развоја неопходних компетенција за успешно остваривање тих улога).

Из наведеног произлази да би програмску структуру образовања васпитача требало да чине наставне области и садржаји који ће бити у функцији развоја и повећања **професионалних компетенција** неопходних за остваривање њихових професионалних улога. Посебно се наглашава компетентност васпитача за успешно планирање, програмирање и реализацију васпитно-образовног рада, евалуацију и самоевалуацију процеса и резултата рада, стварање услова за најпотпунији развој личности детета, дијагностичко-саветодавни рад, осетљивост за развојне проблеме и помоћ деци са посебним потребама, остваривање успешне сарадње са родитељима и слично.

Међутим, и поред изузетног значаја савремено конципираног наставног плана и програма за образовање васпитача, он сам по себи неће обезбедити одговарајућу професионалну компетентност васпитача, уколико наставни рад са студентима–будућим васпитачима не изводи професионално-компетентан наставни кадар, а организација наставног рада не буде заснована на примени активних метода рада и кооперативних облика учења. Стога се у оквиру

промена у систему високошколског образовања све више указује на значај и потребу јачања и развијања професионалних компетенција наставног кадра као битног чиниоца у осавремењавању и подизању квалитета наставног рада са студентима. У вези с тим посебно се наглашава да би професионална компетентност требало да буде и основни критеријум при избору наставника за рад са студентима.

Подизање квалитета и ефикасности наставног рада са студентима, а тиме и превладавање најчешће испољених недостатака у виду наставе *ex cathedra* у којој је улога наставника сведена на преношење знања и вештина, а студената на пасивног слушаоца усвајања наставног садржаја у том процесу, могуће је остварити, пре свега, променом положаја студента у наставном процесу – јачањем његове субјекатске позиције у настави као активног учесника у наставном процесу, применом активних метода и кооперативних облика учења уз развијање сарадничких односа са студентима и стално смењивање улога наставника као организатора и евалуатора наставног процеса. То подразумева да се наставни рад са студентима заснива на:

- коришћењу различитих извора сазнања, различитих облика и савремених наставних средстава;
- стварању услова за самосталан истраживачки рад и критичко процењивање чињеница, ставова и васпитних ситуација са различитих аспеката;
- учешћу у расправама о значајним стручно-научним радовима на семинарским вежбама и слично;
- демонстрирању одређених васпитних поступака у току вежби са студентима и непосредно учешће наставника – сарадника у припреми и организацији практичних активности студената у вртићима;
- стварању подстицајних ситуација за развој одређених вештина и способности у васпитно-образовном раду заснованог на прожимању теоријског и практичног;
- примени наставних стратегија које студенте активно укључују и осамостаљују у васпитно-образовном раду, подстичу на посматрање различитих појава и размену искустава, подстичу критичко мишљење и развој стваралачких способности.
- откривању и задовољавању посебних интересовања и потреба студената за партнерским радом у малим групама;
- оспособљавању студената за међусобну комуникацију и интеракцију у процесу наставе и учења, праћењу и процењивању сопственог рада;

- праћењу потреба и интересовања, напредовања студената, охрабривања да преузму одговорност за властито учење, самостално истраживање, стваралачки рад и слично.

У погледу побољшања квалитета оспособљавања будућих васпитача, неопходно је **смањење броја студената** у групама за практичне вежбе у вртићима и решавање питања **вртића–вежбаонице**. Такође, неопходно је утврдити стандарде кадровске и дидактичко-методичке опремљености вртића и васпитачког кадра – обезбедити избор најуспешнијег васпитача који ће истовремено обављати и функцију ментора за усмеравање, праћење и процењивање практичних активности студената у току вежби и професионалне педагошке праксе.

Поред наведеног, неопходно је посебну пажњу посветити организацији практичних активности студената у вртићима у оквиру методичких вежби и професионалне педагошке праксе. Практичне активности студената у вртићима не би се смеле сводити само на посматрање и подражавање онога што се видело у току практичног рада у вртићу, већ је неопходно укључивање студената у процењивање свега онога што се дешава у вртићу и то са становишта њихове заснованости на савременим теоријским сазнањима и усклађености са циљевима и задацима предшколског васпитања. Потребно је створити услове да студенти самостално износе своје ставове на бази одређених теоријских сазнања, о васпитним ситуацијама и поступцима васпитача у васпитно-образовном процесу. Неопходно је, дакле, да се професионална педагошка пракса схвата као подручје сталног процењивања и преиспитивања, међусобног прожимања теоријског и практичног које ће допринети развоју васпитача као рефлексивног практичара, са развијеним критичким односом према сопственој пракси.

Осим наведеног, квалитетно и ефикасно оспособљавање васпитача подразумева континуирано праћење процеса и резултата рада студената. У том смислу неопходно је изградити поуздане инструментарије на основу којих би се могла стећи објективнија слика о квалитету рада и односу наставника у образовном процесу и на бази тога предузимале одговарајуће мере у побољшању квалитета рада са студентима. У склопу тога увођење стандарда знања, вештина и вредносних ставова и способности васпитачке професије допринело би унапређењу квалитета припремања и оспособљавања овог кадра. Такође и питање обезбеђења квалитетнијих уџбеника и стручне литературе издваја се као посебно актуелно и значајно у оспособљавању студената будућих васпитача. Стога је неопходно да стручни органи посебну пажњу посвете анализи квалитета и

усклађености постојећих уџбеника са наставним планом и програмом, да сагледају колико су у функцији остваривања наставних садржаја утврђених планом и програмом студија, односно у функцији квалитетног оспособљавања васпитача.

Полазећи од чињенице да личност васпитача има изузетно значајну улогу у процесу васпитања деце предшколског узраста, неопходно је извршити одређене измене и допуне критеријума за пријем студената приликом уписа на студије, на тај начин што би се приликом уписа, поред постојећих критеријума, посебно вредновале особине и способности значајне за васпитачки позив.

Остваривање наведених претпоставки у погледу побољшања квалитета оспособљавања васпитача, односно јачања и развијања њихових компетенција за успешно остваривање професионалних улога у раду са децом предшколског узраста, у значајној мери зависиће од **одлучности и доследности надлежних органа у институцијама које се баве образовањем васпитача**. Наравно, овоме треба додати и одговарајућу финансијску подршку у погледу јачања наставно-техничке базе, континуирано праћење и евалуацију квалитета наставног рада и адекватног награђивања наставника за постигнуте резултате у образовању васпитача.

Литература

- 1) Гојков и сарадници: *Циљеви-компетенције учитеља и васпитача*, ВШОВ, Вршац, 2006.
- 2) Каменов, Е.: *Различити приступи предшколству као темељу школског система*, Зборник радова САО, 2009.
- 3) Каменов, Е.: *Какво образовање васпитача*, зборник радова „Образовање васпитача за будућност“, ВШОВ, Београд, 2006.
- 4) *Наставни план и програм за образовање васпитача*, Педагошки факултет Бијељина, 2006; Педагошки факултет Сомбор, 2008; Учитељски факултет Београд, 2006.
- 5) Станојловић, Б.: *Основни правци ефикаснијег образовања васпитача, образовање васпитача за будућност*, зборник радова „Образовање васпитача за будућност“, ВШОВ, Београд, 2006.
- 6) Станојловић, С, Спасојевић П.: *Унапређивање компетенција у предшколском васпитању*, РПЗ Бања Лука, 2005.
- 7) Торингтон, К, Ландерс, Ц.: *Унапређивање вештина едукатора у области раног детињства*, Чигоја штампа, Београд, 1999.